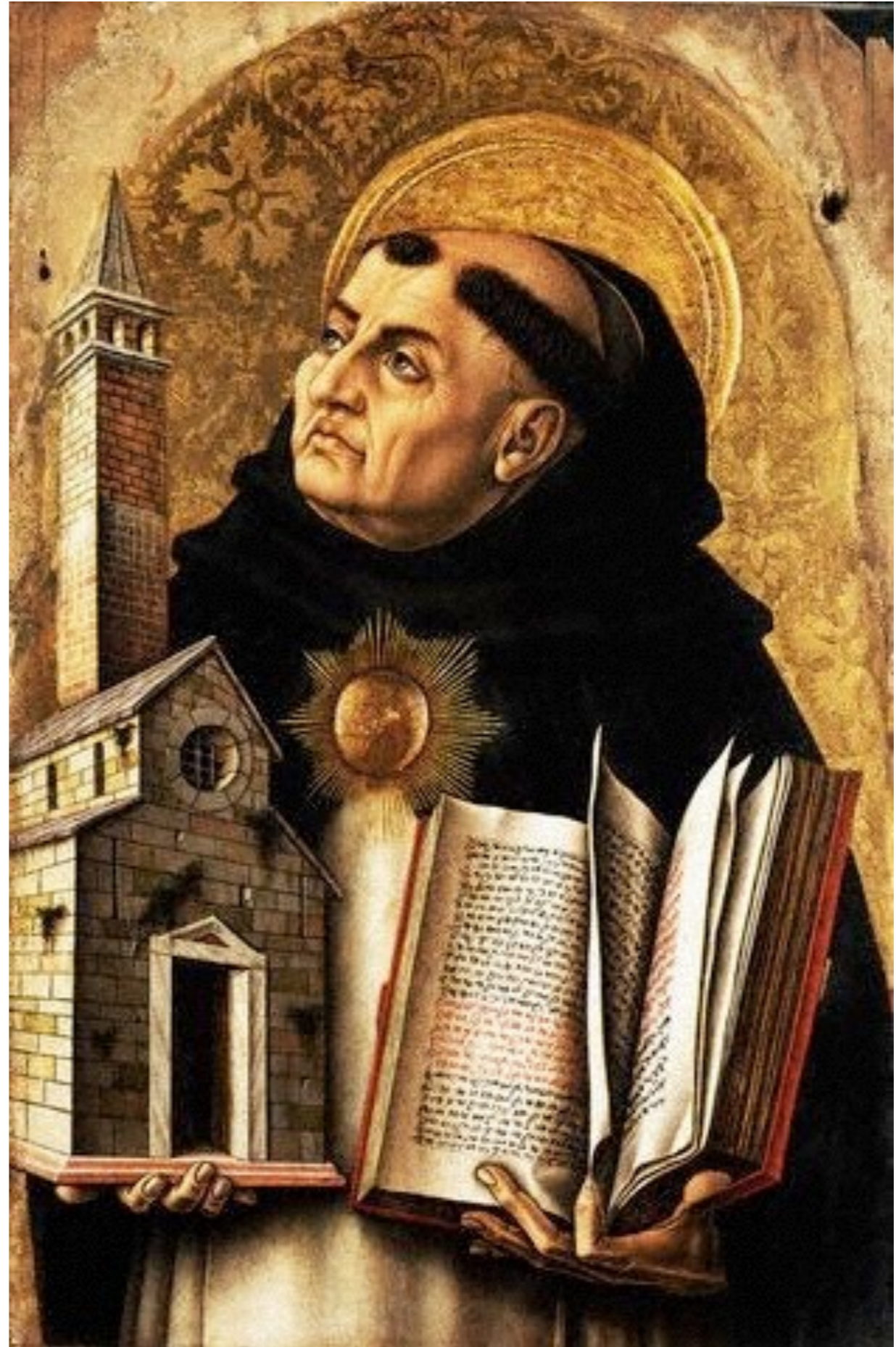

Toma Akvinski

Metafizika bića

Važnost Tome za metafiziku

Uzdigao cijenu i samostojnost naravnoga i stvorenoga

put u samostojnost metafizike kao znanosti u odnosu na teologiju
(*scientia sacra*)

Projektirao do tada nepostojeću metafiziku bića

nastanak kršćanske, samostojne, sveobuhvatne i sustavne metafizike

Tomma je teolog

Glavno djelo: *Summa theologiae*

Iz samostojnosti teologa morao priznati opstojnost i samostojnost druge znanosti: *scientia metaphysika, philosophia prima*

Stvoreno

Toma stvoreno vrednuje snažnije od Augustina.

Dva su razloga za to:

1. povijesni:

u 11. i 12. stoljeću se događa razvoj i osamostaljenje teološke znanosti.

Novi način tumačenja Biblije. Umjesto da se jedan tekst tumači drugim tekstovima ili da ih se tumači mišljenjima otaca nameće se ljudski um kao temelj razumijevanja Biblije.

Metoda nazvana: dijalektička

Stvoreno

2. sadržajni:

proboj Aristotela i prijevoda njegovih djela na Zapad. (posredovanje Arapa)

uloga ljudskog uma i uloga filozofije ojačani

metafizika neovisna o objavi

Stvoreno

U 13. st. averoisti zastupaju kako istine uma mogu proturječiti objavi i kako to treba poštivati.

Ne zastupaju tezu o dvije istine, nego stav kako za ljudski um može postojati nerješivih proturječja koje onda treba prihvatiti kao takva.

Filozofija i teologija

Razlikovanje zbog tumačenja Biblije
i zbog aristotelizma

Je li sveto učenje znanost?

Kod drugog je članka ovakav postupak: Čini se da je sveto učenje znanost.

1. Svaka naime znanost proizlazi iz počela poznatih po sebi. Ali sveto učenje proizlazi iz članka vjere koji nisu po sebi poznati jer ih svi ne prihvaćaju. *Svi naime nemaju vjere*, kako se kaže u drugoj poslanici Solunjanima 3, 2. Sveto učenje nije dakle znanost.

2. Osim toga, znanost se ne bavi pojedinostima. Ali sveto učenje raspravlja o pojedinostima, npr. o djelima Abrahamovim, Izakovim, Jakovljevim i o tome sličnom. Sveto učenje nije dakle znanost.

Ali tome se protivi ono što kaže Augustin u djelu *O Trojstvu*, 14: Ovoj se znanosti pridaje samo ono čime se vrlo spasonosna vjera rađa, gaji, brani i jača. A to ne pripada nijednoj znanosti osim svetom učenju. Sveto je dakle učenje znanost.

ODGOVARAM: Treba reći da je sveto učenje znanost, ali treba znati da je rod znanosti dvostruk. Neke naime od njih proizlaze iz počela spoznatih prirodnim svjetlom uma, kao što su aritmetika, geometrija i druge takve. Neke pak proizlaze iz počela upoznatih preko geometrije, a glazba iz počela poznatih po aritmetici. I na taj je način sveto učenje znanost jer proizlazi iz počela spoznatih svjetlom neke više znanosti, koja je uistinu znanost o Bogu i o blaženima. Stoga, kao što glazba vjeruje u počela koja joj je predao aritmetičar, tako sveto učenje vjeruje u počela koja mu je objavio Bog.

Na prvi dakle razlog treba reći: Počela bilo koje znanosti ili su poznata po sebi ili ih poznatima čini neka viša znanost, a takva su, kako je već rečeno, počela svetog učenja.

Na drugi razlog treba reći: U svetom se učenju pojedinosti iznose ne zato što bi se prvenstveno o njima raspravljalo, nego se unose koliko kao primjer života, kao u moralnim znanostima, koliko da objave ugled ljudi preko kojih je do nas došla objava Božja, na kojoj se temelji Sveto pismo ili sveto učenje.

Summa theologiae I, 1, 2.

Metafizika

Počiva na prirodnom razumu

Najviša je među svim zanostima

Metafizika, ovisno o formalnom objektu, može imati tri imena:

sveta znanost (promatra supstance odvojeno od materije: Bog, anđeli)

filozofska teologija (promatra supstance odvojeno od materije: Bog, anđeli)

metafizika (promatra biće i njegova obilježja)

Redukcija

je put i način kako nalazimo ono što nadilazi
tjelesni svijet

Stvoreno

Naravni svijet je stvoren. Božje je stvorenje.

Metafizika je samostojna u odnosu na teologiju.

Stvoreno je dobilo ne samo faktičnu egzistenciju, nego i sâmo može biti uzrok nečem drugome.

Bog je prvi uzrok, ali to ne isključuje da stvoreno bude drugi uzrok, da djeluje slobodno i da stvara.

Savršenstvo

Savršenstvo djelovanja pokazuje savršenstvo uzroka.

Veća sila ima veći učinak.

Bog je najsavršeniji uzrok.

Oduzimati savršenstvo stvorenjima znači oduzimati Bogu savršenstvo božanske snage.

Toma nije utemeljitelj autonomnog novovjekog mišljenja, ali mu utire put.

Vrednovanje stvorenoga dopuštanjem da stvoreno može stvarati i djelovati slobodno.

Esse commune

Toma počinje od osjetilnoga svijeta.

Ne počinje sumnjom. Ne traži sigurnu spoznaju.

Naša prva spoznaja je spoznaja biti materijalnih stvari.

Osjetilna spoznaja je početak spoznaje.

Od nje počinje duhovna aktivnost i na nju se stalno oslanja.

Esse commune

Spoznaja se širi na zbilju u cjelini.

Možemo li sve spoznatljivo spoznati pod zajedničkom točkom gledišta?

Da!

Sve što spoznajemo može biti izrečeno kao nešto što **jest**.

Sve se spoznaje kao **biće**.

Esse commune

Biće - bitak - biti

Bitak je *esse commune*

Ens simpliciter est quod habet esse.

Esse commune

Bitak nije biće.

Razlikuje se od bića.

Ako bitak nije biće, onda bitak **nije** uopće.

Esse commune

Bitak je nešto ispunjeno i jednostavno, ali bitak ne subsistira. (Bitak nije.)

Kada bi bitak bio nešto kao biće, mogli bismo ga razlikovati od drugih bića.

Bitak pripada svemu što susrećemo, što je zbiljsko i što je spoznatljivo.

Bitak je temelj da uopće možemo razlikovati bića. Bez zajedničkog bitka ne bismo mogli razlučivati bića.

Esse commune

«Bitak, ukoliko je bitak, ne može biti u sebi različit. Bitku se ne može nešto pridodati kao neki sadržaj koji je izvan njega, onako kako vrsti pridodajemo podvrstu ili akcident nekom nositelju, jer svaka zbilja je bitno biće. Stoga i filozof dokazuje da bitak ne može biti vrsta.»

Esse commune

Što je bitak?

Bitak je uzrok ili princip svakoga bića.

Bitak je ono po čemu neko biće jest.

Bitak je prvi formalni uzrok/princip.

Formalni princip

Ono po čemu nešto jest i naziva se bićem, zovem formalnim, a ne učinkovitim, principom.

Esse commune

Ako je bitak ono po čemu sve drugo jest, onda on mora biti zbilja na najeminentniji način.

Zbilja je *ενεργεια* (Aristotel).

Zbilja je suprotnost samo mogućem.

Actus postaje sinonim za *esse*.

Actus essendi

Actus essendi obuhvaća bit (*essentia*) i egzistenciju (*existentia*).

Esse je ono najopćenitije (*communissimum*) i principijelno beskonačno (*infinitum*).

Obuhvaća sve i najsavršenije je.

Bitak - savršenstvo

Bitak je najsavršeniji od svega. Bitak sadrži aktualnost (zbilju) svakog akta i stoga je savršenstvo svih savršenosti.

Bitak - dobrota

Ipsium esse est similitudo divinae bonitatis.

Bitak je slika Božje dobrote.

Bitak - mogućnost

Esse kao *actus* sadrži sve na način mogućnosti,
potentiae.

Essentia

Tko ostvaruje mogućnosti koje sadrži bitak (*actus essendi*)?

Tko odlučuje o konkretnoj opstojnosti ovog ili onog bića?

Drugi uzrok, veli Toma. Kao što postoji prvi, formalni uzrok, bitak koji kao formalni princip stoji u podnožju svakog bića, tako postoji i drugi princip – bit – *essentia*.

Essentia

Aristotel smatra kako je ουσια ono osnovno što se uopće može reći o nekom biću.

Ako poznamo bit nečega, možemo reći što je.

Toma se potpuno slaže. I za njega je *essentia* (*natura*) ono što biće čini onim što ono jest (*quod est*).

Essentia

«Budući da se ono u čemu neko biće nalazi svoje mjesto u svom rodu i svojoj vrsti izriče definicijom koja pokazuje što je neko biće, filozofi za riječ bit rabe i riječ štostvo (*nomen essentiae a philosophis in nomine quidditatis mutatur*). Ono je upravo ono što filozof (Aristotel) tako često imenuje: što ima bitak na bilo koji način, to jest ono čime bilo što ima svoj što-bitak.»

Essentia

Osim ovog aristotelovskog shvaćanja biti kao *quod est*, ili *quidditas* Toma shvaća bit (*essentia, natura*) još kao **ograničavajući princip bitka**. Samo u onom obujmu u kojem *essentia prima esse commune* i na njemu sudjeluje neko biće ima bitak. O biti se govori ukoliko nešto preko nje i u njoj ima bitak.

Na ovaj način **bit je princip konačnosti**.

Bitak sam, promatran u sebi, je beskonačan, jer na njemu mogu sudjelovati beskonačno mnogi i na beskonačno mnoge načine. Ako je bitak neke stvari konačan, on mora biti nečim ograničen, a to je i njegov uzrok.

Taj formalni uzrok jest bit. Njemu pojedinačno biće zahvaljuje svoj bitak ukoliko ga prima i na njemu sudjeluje, a njemu zahvaljuje i svoju konačnost, ograničenost, konkretnost, jer primajući bitak kao i sudjelujući u njemu istodobno ga i ograničuje, suzuje i kontrahira.

Konkretno biće se pokazuje kao nešto što je sraslo zajedno (*concretum*) ili zajedno spojeno (*compositum*).

Ono što je sraslo, što je spojeno jest bitak i bit.

No, to nije predodžba po kojoj bi najprije postojao odvojeni bitak i odvojena bit i koji bi se onda pomiješali i spojili.

Riječ je o formalnim principima koja postoje u samom biću i koji uistinu jesu samo kada su zajedno i kada tako tvore zajednički uzrok ili princip bića.

Zbiljski ne postoji bitak i bit za sebe, ne postoje za sebe niti kada su zajedno, **postoji samo konkretno biće**. Samo kao formalni principi oni su stvarni.

Toma odnos bitka i biti pojašnjava idejom participacije. Ovdje Toma ne slijedi Aristotela, nego Platona i njegovu teoriju sudjelovanja, participacije.

Bit sudjeluje na bitku. Bit ne bi postojala bez bitka. Bit, sudjelujući na bitku, prihvaća bitak. No, bitak ne utječe sa svom svojom puninom u bit. Bit je u odnosu na bitak konačna te stoga suzuje i ograničava bitak.

Bit iz punine bitka uzima uvijek samo jednu mogućnost koju faktično ostvaruje.

Bitak je *actus* koji sadrži cijelu zbilju kao mogućnost. Bit je suženje *actus essendi* na ostvarenje jedne mogućnosti.

Bit može ostvariti samo ono što kao mogućnost postoji u bitku. Bit i nije drugo doli samo jedna mogućnost bitka koja se ostvaruje u konkretnom biću.

Bog i bitak

Za Tomu je bitak stvoren.

Bitak je prvo stvorenje i prvo Božje djelo.

Bitak nije Bog i Bog nije bitak.

Ako Bog nije bitak, što je?

Bog - bez biti

Bitak potrebuje nešto da bi ga ograničilo kako bi neko biće moglo postojati. Tek kada bit ograniči puninu bitka, moguća su bića.

«Bitak Boga naprotiv je bez dodataka i bez primanja.»

Stoga Toma veli da Bog nema biti.

Deus non habet essentiam. Deus est sine essentia.

Božja bit = bitak

Bit je ograničavajući princip. Takvo nešto ne može biti u Bogu.

U Bogu su bit i bitak ista stvar: **Božja je bit njegov bitak.**

Bog nema biti koja ne bi bila njegov bitak. Sve bi drugo od Boga tvorilo neki *compositum*, nešto što je sastavljeno od barem dva principa. No, to je obilježje stvorenog, ali ne i Boga.

Bog - *actus purus*

Bog je za Tomu *ipsum esse in se (per se) subsistens*.

Bog je *actus purus*.

Esse commune je konačan i njegova se konačnost vidi u tome što ne može postojati sam za sebe, nego treba bit, *essentia* kako bi s njom zajedno konstituirao *ens* kojemu su onda zajedno formalni uzroci.

Bogu je apsolutni bitak njegova bit. Njegovu se bitku ne pridružuje bit. Bitak i bit su identični. Stoga Bog može biti *per se* i *in se*.

Bitak u sebi sadrži beskonačne mogućnosti. No, one postaju zbiljom tek iz zajedničkog djelovanja sa *essentiom*.

U Bogu nema pasivnih mogućnosti. U njemu je sve već razvijeno, sve već ispunjeno.

U Bogu nema prelaska iz *potentia* u *actus*. Sve je već čista zbilja, *actus purus*.

Analogia entis

Mogu li se sva postojeća bića razumjeti principima koja se odnose na biće?

Sva bića: Bog, anđeli, ljudi, životinje, biljke, anorganska bića?

Očito ne. Nužna su razlikovanja.

Analogia entis

Kad je riječ o Bogu, ne možemo govoriti o *essentii*. Takve bi se razlike trebale navesti i u odnosu na druga bića. Temeljni princip koji dopušta razlikovanje, ali istodobno i mogućnost primjene principa kojima razumijevamo neko biće jest **princip analogije**.

Analogija znači: kod najveće sličnosti bića postoji i najveća nesličnost: ili najveća nesličnost implicira istodobno i najveću sličnost.

Latinski: *indivisum secundum quid, et divisum simpliciter.*

To znači: u odnosu na određeni vid gledanja – nepodijeljeno i jedno i istodobno podijeljeno i različito u drugom vidu.

Ovaj princip dopušta univerzalne izričaje i istodobno ne priječi uvid u razlike.

Preduvjet mogućnosti analogije jest odnos *esse* i *essentia*. Bitak je ono na čemu svako biće ima udjela. Sudjelovanje je zajedničko svim bićima te se sva bića u tom vidu gledanja mogu staviti u međusobni odnos.

Bitak je onda jedno (*unum*) u odnosu na koga (*secundum quid*) sva bića tvore neko jedinstvo.

Tom nasuprot bit stvara razlike. Bit ograničava bitak i stvara različite stupnjeve i područja bića. Bit ne ništi jedinstvo bića, jer bića nastaju iz bitka, iz njegove punine.

Teološki: sva bića su stvorenja Božja. Sva sudjeluju na Božjoj moći bitka. Sva su slična Bogu.

Među bićima postoje razlike sličnosti.

Jedinstvo Božje i jedinstvo stvorenja jamče da nesličnost ne zбриše sličnost.

Zbilja je sama konstruirana analogijski.

Sam Toma ne govori izravno o *analogia entis*.

To čine tek njegovi komentatori i tomistička tradicija sve do našeg stoljeća.

No, sadržajno je *analogia entis*, naravno, prisutna u njegovu mišljenju i njegovim tekstovima.

Transcendentali

Bitak, *esse commune*, ne može se dalje razlikovati, jer sve što na bilo koji način jest sudjeluje na bitku.

Bitak je mogućnost i temelj svakog razlikovanja.

Bitak transcendira svako biće.

Transcendentali

No, sam bitak ima neka obilježja. Ona bitku ništa ne pridodaju, ali čine vidljivim neke njegove vidove.

Oni vrijede za svako biće onako kako se bitak može pripisati svakom biću.

Utoliko transcendiraju svako biće. Zovu se **transcendentali**, a pojmovi koji to izriču: *nomina transcendentia*.

Bitak kao formalni uzrok bića postoji faktično međutim samo s bićem. Ne postoji na drukčiji način.

Biti-jedno-biće je prvi transcendental: *ens*. Neko biće je određeno biće, biće koje je određeno svojom biti.: *res*.

Svako je biće jedno: *unum*. Svako biće je različito od drugih, a u odnosu na druge ono je: *aliquid*.

Biće koje pravi sve razlike, uviđa ih i razumije jest duša. Iz perspektive spoznaje svako biće je otvoreno spoznaji i poželjnosti (*vis cognitiva* ili *intellectus* i *vis appetitiva* ili *voluntas*).

Biće da bi moglo biti spoznato mora biti spoznatljivo: ***verum***, a da bi bilo poželjno mora biti dobro: ***bonum***. Ovim transcendentalima Toma ponekad dodaje i ***pulchrum***.

Zbilja u cjelini

Kako razumjeti zbilju u cjelini?

Toma odgovara: Sve zbiljsko, svako biće (*omnes ens*) je složeno (*compositum*), odnosno sraslo (*concretum*) iz bitka (*esse commune*) i biti (*essentia*). Kao takvo je pokrenuto (*motus*). To znači: kao takvo biće je strukturirano po mogućnosti kretanja – prema supstanci i akcidentima te prema formi i materiji.

To važi u analogijskom smislu za sva bića.

Zbilja u cjelini

Zbilja je hijerarhijski podijeljena.

Postoji red bitka, stupnjevitost koja ne prelazi u nepomiješano jedinstvo.

Usprkos nedokidivoj različitosti postoji nešto zajedničko što iznad svih razlika tvori jedinstvo.

To dolazi iz činjenice što svako biće sudjeluje na punini bitka (*actus essendi*) i odatle što je sve stvorio Bog.

Zbilja u cjelini

Prvo uključuje da sve što jest posjeduje transcendentalna obilježja bitka: jedinstvo, istinu i dobrotu.

No, kako je bitak Božje stvorenje svako biće u konačnosti participira na Bogu kojemu, uza sve nesličnosti, sliči (*imago*).

Zbilja posjeduje svoju samostojnost u odnosu na Boga, jer u sličnost Bogu spada i to da stvorenje posjeduje stvaralačku samostojnost.

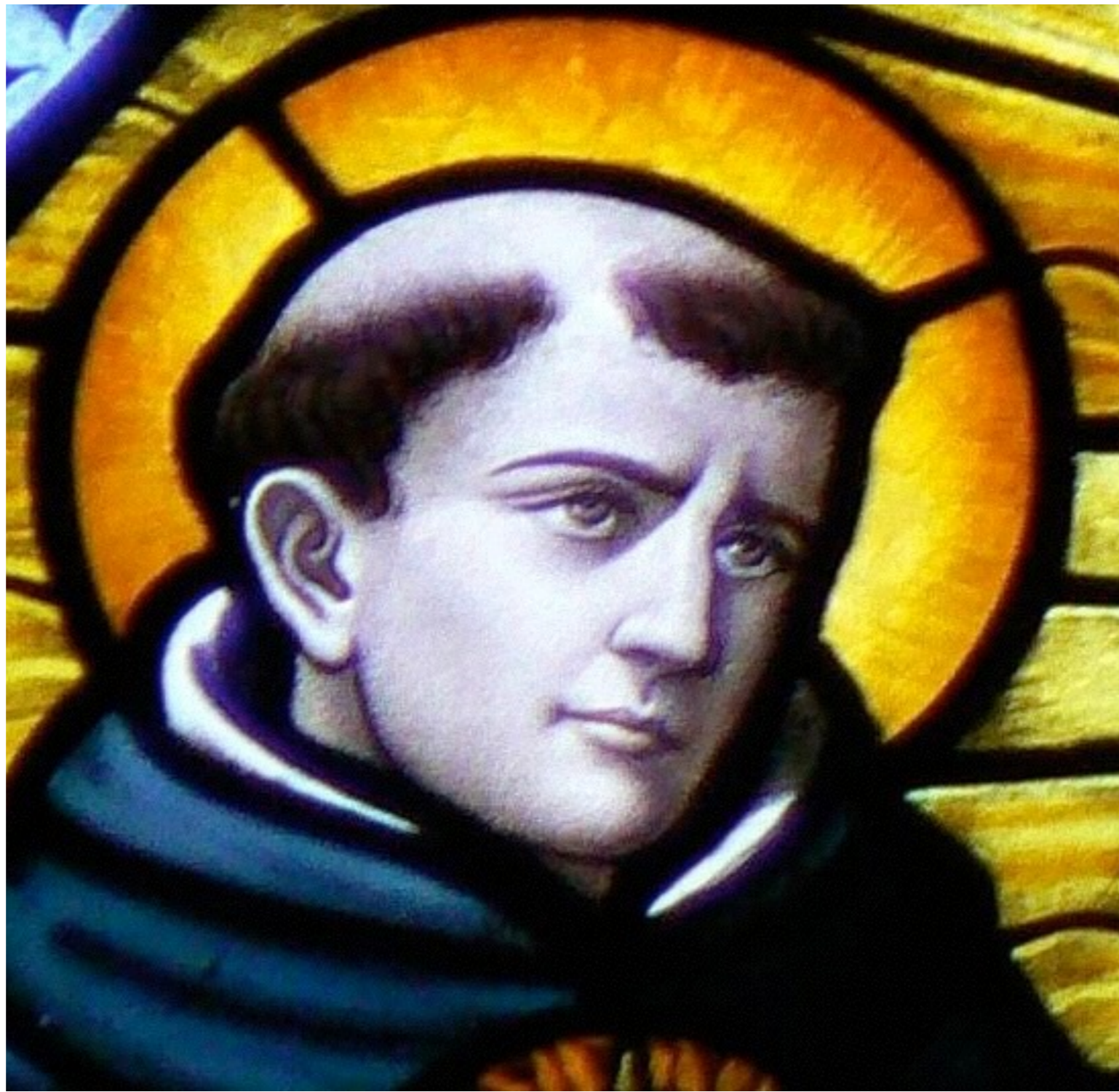

Literatura

Toma Akvinski, *Izabrano djelo*, izabrao i preveo Tomo Vereš, 2. prošireno izdanje preredio Anto Gavrić, Globus, Zagreb 2005.

Toma Akvinski, *Izbor iz djela*, preveli Veljko Gortan i Josip Barbarić, priredio Branko Bošnjak, Naprijed, Zagreb 1990.

Osnovne informacije u katoličkoj enciklopediji:
[http://www.newadvent.org/cathen/
14663b.htm](http://www.newadvent.org/cathen/14663b.htm)

Hvala na pozornosti!